

ZEEMONSTERS AAN ONZE STRANDEN

DOOR

J. HENDRIK VAN BALEN.

Het gebeurt niet dikwijls, dat dolfinen en walvissen aan onze kusten aanspoelen of stranden, maar het behoort toch ook weer niet tot de hooge zeldzaamheden. Soms worden zulke dieren door stormen op de kust geworpen of geraken zij tusschen de zandbanken, waar zij geen uitweg meer weten te vinden en stranden als een schip; soms ook spoelen zij dood aan, terwijl ook nog het geval zich voordoet, dat zij in de nabijheid van de kust door visschers gezien en gevangen worden.

Onze groote dierkundige, Prof. H. SCHLEGEL, maakt in zijn werk "De zoogdieren van Nederland" melding van vele gevallen. Zoo werden in 1851 twee *Witsmit-dolfijnen* aan de Belgische kust gevangen en strandde in 1829, aan den mond der Schelde, een *Snavel-dolfijn*, en in 1830 aan de Hollandse kust een *Tuimelaar*; in 1841 dreef een *Orca* levend op het strand van Wijk op Zee, terwijl omstreeks 1850 een *Bruinvisch*, die ook tot de dolfinen behoort, een uitstapje maakte in ons land en gedurende eene maand zich vermaakte in het Haarlemmermeer en rondom liggende wateren, tot in de grachten van Leiden. Deze sinjeur was waarschijnlijk door de sluis van Katwijk binnengekomen. Van den *Grindewal* bezochten geheele troepen herhaaldelijk onze kusten, en in 1825, op den 9den April, werden er o. a. in de

Zeeuwsche stroomen bij St. Annaland 35 stuks gedood, waarvan er verscheidene in het Leidsche Museum prijken. De *Spitsdolfijn* werd waargenomen bij Ostende; de *Butskop* strandde meer dan eens op onze kusten en o. a. één te Zandvoort, op den 24sten Juli 1846. In de kerk te Scheveningen bevindt zich ook nog de schedel van een *Cachelot*, die den 20sten Januari 1617 bij Scheveningen strandde, en tusschen 1577 en 1781 komen een twintigtal van die gevallen voor. De *Walvissen* toonden minder geneigdheid voer ons te gevoelen, althans ik vind slechts vermeld dat er één strandde aan den mond der Elbe bij Vogel-sand, in 1824, en dat een andere soort strandde op Doggersbank. Alleen de *Vinvisch*, de langste soort van walvisch, een diertje dat 100 voet lang wordt, strandde van tijd tot tijd aan onze kusten o. a. in 1682, 1765 en 1791.

Weinigen dier bezoekers zal echter zooveel eer zijn betoond, als een dolfin, die den 20sten September 1608 tusschen Katwijk en Scheveningen (niet bij SCHLEGEL vermeld) aan wal spelde.

Dit dier toch genoot de zeldzame eer, vergeleken en afgebeeld te worden als . . . . . de Koning van Spanje, die half vergaen op ons strand was gespoeld, en werd door de doorluchtigsten in den lande bezocht.

Het merkwaardige geschrift waaraan ik een en ander heb ontleend is getiteld:

VVARE VERTHOONING
 ENDE AFBEELDINGHE VAN EENEN
 DOODEN ENDE MEEST HALF VERROTTEN VIS, DOOR
 DIE ZEE AEN DEN STRANDE OPGHEWORPEN, DEN 20 DER MAENT
 SEPTEMBER, ANNO 1608, WAS LANCK OMTRENT 20 VOETEN, ENDE
 LACH TUSSCHEN CATWIJCK ENDE SCHEVELINGEN BIJ DEN
 HAGE IN HOLLANDT, MET DIE BEDUYDENIS
 DAERVAN, HIER OUER VERKLAERT.

Aenwijsende den Standt ende conditie des Coninex van Spaingien ende syn bedroch in den wtganck van desen Vredhandel gheopenbaart.

Luc. 8, 17.

Vvant daer en is niet verborghen dat niet openbaer en worde, oock niet heymelijex dat niet bekend en worde, ende aan den dach en come.

4 Esdra Cap. 4 vers. 46.

Datter voorby ghegaen is dat weet ick, maer watter toecomende
is dat en weet ik niet.

Tot Middelbvrgh.

Door Adriaen van de Vivere, Boeck-vercooper.

MDCVIII.

Op de eerste pagina, of liever de keerzijde van het titelblad, volgen het onderstaande vers en eene afbeelding.

PROSOPOPOEIA.

Alsoo ghy mijn ghestalt, hier dus mismaeckt aensiet.
Stinckende vuyl verrot, ghesmeten aen den strande,
T'ghetal van *leng'den dach* mijns aencompst u bediet
Mijner *gheboorten tijt*, eerst in den Spaenschen lande.
Binnen der stad *Madril*, doemen *Neerlandt verbrande*.
Waer van ick mijnen *Naem*, *Inquisiti* verwerf.
Om dat ick zedert heb, al om gheleeft met schande.
Ick hier nu dus in stanck en vuylicheyf verderf.

Twintich voet was ick *lanck*, alsoo ick ben *ghemeten*
Twintich September crank, vol stanck, opt strand ghesmeten,
Dertich der selver maent, trocken mijn dienaers gram
Wt Hollant, om dat elck den *stanck in den neus quam*,
Veel wenschten in persoon, datse die sou gheleyden.
Die altijt is ghewoon, met vuylen stanck te scheidten.

Het verdere handelt nu over de vergelijking van het gestrande dier met koning Filips, en over het voorkomen van andere zeemonsters aan onze stranden, waarvan ik enkele passages hier laat volgen:

Na eene langwijlige opsomming van de wonderteekenen, die de Heer bezigde om zijnen uitverkorenen een teeken te geven, allen ontleend aan het Oude Testament, en de waarschuwing om die teekenen niet in den wind te slaan, gaat de schrijver aldus voort:

“Dit hebben wy alsoo noodich geacht den Leser voor te stellen, om te beter te verstaen en de opmerkinghe te nemen, want 't gene wy hier naer tot verclaringhe van dese voorghestelde figure hebben willen schrijven, also ick die selve ghesien hebbe, ende na mijn beste ge-

conterfeyt ende wtgebeelt, ende ooc met eenen mijn gevoelen ende oordeel daerover by geschrifte ghestelt, ...

Ick en ben oock niet alleen van die nieuwsgierige geweest om die te gaen besien, maer ter selver tijt hebbe op den strande ghevonden, der Coninghen Potentaten en de Vorsten Ghesanten van Vranckrijke, Enghelant, Duytschlant, oock verscheyden Edelen Staten en de Magistraten, oock me Vrouwe de Princesse, met hare Staet-Joffren, ende voort menichten van andere Karotsen, Koetsen ende Wagheneu, ende veel volck te voet en te Peerde van alle quartieren, mitsgaders oock selver des Coninx van Spaigniens Ghesanten, die ick achte dat (hoe welsy Hof-meesters gheweest sijn om soodanige doode vuyje kringhe in bedeckte Silveren schotelen op onse Tafel te rechten) daer op mogelijk niet sullen ghelet hebben, ende oock bij den meerderen deel (van die sy nu ghesien hebben) weynich sal geacht wesen niet te min het gene van so veel volcx ende treffelijke personagien is weerdich geacht besien te syn, mach wel van een gheringe genoteert ende beschreven werden”.

“Desen voorsz. Vis, ofte doode vuyle stinkende karognio, is door 't spoelen der zee en de stercken noordwesten wint aende zee strande gheworpen op den 20 der Maent September, is so ontrent op een half ure naer by Schevelinghen in Hollant by den Haghe, alwaer ick hem op den 21. daer naer ghesien hebbe, ligghende met den buyck naer de strande, ende met den rugghe naer der zee zijnde meer als half verrot, sulex dat hem de graten in de lendenen ontbloot waeren, den buyck half wytgevallen, de huyl lach achter afgestroopt over den steert als een vuyle vodde ofte onnutte slotter, de tonghe oock half rot stack hem heel verachtlyck uyt de kelen, als van eenen dooden hont, het onderste kinnebacken, daer in hem de tanden ghestaen hadde, was heel bloot van Vleesch oft Vis, ende de tanden altemael wtghevallen, naer de maniere, soo den Leser ten naesten by de voorghestelde Figure daer van sien mach, ende was onnuttelijc bemost, bewassen, ende vuyt stinkende, dat men mach vryelyck oordeelen, dat hy in eenigh daghen (te voren) niet en zy ghestorven, hy was lanck omtrent 20 voeten, de dicke was onbequaem te meten”.¹

¹ Waarschijnlijk was deze dolfin de Grindewal. De zeer onvoldoende beschrijving en slechte afbeelding verspreiden niet veel licht; maar uit de opgegeven lengte, de vorm

In de eerste plaats stelt de schrijver nu den aangespoelden dolfin als een waarschuwend voorbeeld aan "alle gheweldige en groote Potentaten", wie hij bij dien grooten visch vergelijkt, dat zij om "soodanighen grooten Monarchael schip te bestieren, oock eene groote Zee ende ruymen vloot van water van noode hebben, ende daerom wanneer sy hen te buyten gaan, seer lichtelijk van eenige Rotse, clippe, ofte Rechte strande gheplettert worde, dat is, van een cleyn volck wt haren stoel ende Gouvernement ghestooten, ende te bersten ghesmeten", om vervolgens in het dier "dien grooten, stercken ende gheweldigen *Spaenschen Leviathan* te zien, die van minder weerde ende deucht als syne voorsaten is".

Het voorkomen van andere zeemonsters aan onze stranden, is verder steeds de waarschuwing van de eene of andere belangrijke gebeurtenis in onze geschiedenis geweest, welke God door teekens en Monsters wilde te kennen geven.

Ten bewijze hiervan het volgende:

"In den Jare 66 (1566) op den 17 dach der Maent September, is een verschrikkelijk, grouwelijk ende wonderlijk Monster van een Vis, op die zee-strande by Scheveringh ghevangen, hebbende den beek als enen uyl, het hoofd heel verwerselt, daer op stonden 10 groote hoornen, door malcanderen gegroeyt als Rams-hoorens, op die selve hoorens waren gefigureert, en alom doorsaeyt, merckelic gesneden ronde schoteltkens als bedelaers schotelen, of lasarus nappen, soomen die noemt, de steert was hem als een Papen ofte Jesuiten Cruys mutse ghestelt, soo ick daervan de Figure (indertijt ghesneden, ende in druck wtghegaen) ghesien hebbe".

Dit is een belangrijk bericht, voor de kennis van de dieren van ons land. Want als onze geleerde landgenoot SCHLEGEL, in het voorkomen van walvissen bij den mond van de Elbe en op Doggersbank, reden vindt die dieren tot de fauna van ons land te brengen, dan bestaat er nog meer reden om den monsterpoliep, dien reusachtigen inktvisch, wat het aangespoelde boven beschreven dier ongetwijfeld is geweest, tot

---

en plaatsing der vinnen, en het sterk gewelfde voorhoofd op de afbeelding, is dit zeer wel op te maken. De Grindwal toch wordt 20 voet lang, heeft een zeer gewelfd voorhoofd, zóó, dat het den geheelen snuit overwelft, bezit smalle, lange borstvinnen, terwijl de sterk naar achter gerichte rugvin veel dichtcr bij het hoofd dan bij den staart is geplaatst.

de dieren van Nederland te rekenen. Ik vertrouw dan ook dat dit bericht nimmer ter ooren van een onzer dierkundigen is gekomen.

Het aanspoelen van dit dier, was, volgens den schrijver, een voor-teeken van de kort daarna plaats hebbende invoering van de Inquisitie in de Nederlanden, en het aannemen van den bedelnap, als zinnebeeld van den naam van bedelaars, door de volgelingen van Margaretha van Parma aan de verbonden edelen gegeven, was, volgens hem, het beste bewijs voor die bewering, daar het dier nappen (zuigmonden) op de horens (armen) droeg, en zijn staart den vorm van den muts had, die de Spaansche priesters droegen.

“In den jare 77 (1577) den 2 Juli is tot Saffingen in de Schelde eenen grooten Vis (een Sprutwal oft Waterblaser ghe-naemt) aenghe-comen, ende ghevangen, was lanck 58 voeten ende 43 voeten diek. Int selve jaer den 23 doch November, zijn in Hollant voor de strande ghesien 13 dierghelijcke waterblasers, bedrijvende groot ghewelt, ende ghetier, sulcx dat er een van hun de strande te nae comende is vast ghebleven: De ander dit siende, deden groot ghewelt, met water voeren om hem wederom af te helpe, maer te vergheefs, sulcx datter ten leste noch twee vāde andere daertoe op strande vast raecte ende daer blijven moesten. Den grootsten was lanck 99 voeten”.

“Maar wat teekenen zijn dit geweest?” vraagt de schrijver, wat is daarna gevolgd? Is dit zoo zonder eenig opmerkenswaardig voorval gepasseerd? Neen! Is niet in datzelfde jaar die groote Spaansche waterblazer Don Juan ¹ als gouverneur in de Nederlanden gekomen, en wat listen, lagen en kwade praktijken heeft hij niet in 't werk gesteld, om die landen onder het Spaansche juk te brengen. De beroerten verergerden evenals die waterblazers de zee beroerden. Ten laatste is Don Juan aan de stranden der Spaansche hoogmoed geworpen en zijn verraderij is ontdekt; niettegenstaande het geweldig waterblazen zijner satellieten, die hem gaarne verlost zouden hebben, maar te vergeefs.”

Den eersten Maart 94 (1594) is op de kust van Vlaanderen bij het Sluische Gat een groote visch gestrand. Het dier was 80 voet lang en had ongeveer 200 tanden, “so swart als oft ghet (git) gheweest ware”, een el lang en breed (balcin).

¹ Dit moet doelen op Don Juan van Oostenrijk, die den 1sten Mei 1577, als algemeen landvoogd der Nederlanden, zijn intrede te Brussel had gedaan.

Is ook dit niet een voorbode geweest van de komst der groote Spaansche galeien, te Sluys, welke den handel en de visscherij der vereenigde landen hoopten te vernielen? Door Gods genade richtten zij echter weinig uit; de galeien werden in den grond geboord en strandden, waarbij Spinola werd gekwetst en gedood.¹

Ten slotte werd den 2den Februari 98 (1598), tussehen Scheveningen en Katwijk, een groote Potvisch gevangen. Dit dier was 52 voet lang,

---

¹ Te Sluis waren zes zwaar gewapende galeien van Spinola binnengelopen. Het binnenloopen van die vaartuigen hadden de Zeeuwen niet kunnen beletten, maar zij besloten nu tenminste tegen het *uitloopen* te waken. Doch dit was niet altijd mogelijk, de Spaansche schepen verrastten de Zeeuwen, liepen naar zee en roofden onze handels- en visschersvaartuigen. Een groote te Dordrecht gebouwde galei, opzettelijk uitgerust om deze galeien te bestrijden, nam een vaartuig dat Spinola reeds had genomen, weer af, en bewaakte hen zóó, dat zij een geruimen tijd niet meer durfden uitloopen. Het schijnt echter, dat Spinola zich toen ook om andere redenen te Sluis had genesteld, en wel om, in vereeniging met de te Antwerpen liggende Spaansche vloot, iets tegen Zeeland te ondernemen. Dit werd echter door het heldenfeit van Jan Evertsen voorkomen, die des nachts de voor Antwerpen liggende vloot overrompelde en veroverde.

Inmiddels werd Spinola zóó ingesloten te Sluis, dat hij niets kon uitvoeren. Hij begaf zich daarom naar Spanje en Italië om versterking en kwam weldra met acht galeien te hulp. Van die vloot werden echter reeds terstond twee schepen, bij het uitloopen te St. Maria, door de Engelschen vernield en twee andere werden door de onzen in het kanaal overzeild. De overigen werden op de Vlaamsche kusten gejaagd en strandden. Het volk kwam echter behouden aan land en bereikte Sluis. Een poos later wist Spinola nog twee schepen naar Sluis te doen komen, ondanks de scherpe blokkade, en toen besloot hij, de opsluiting moede, door eene stoute onderneming er een eind aan te maken en Zeeland tevens een gevoeligen slag toe te brengen.

Hij bemandde zijne schepen zoo sterk mogelijk, vooral ook met soldaten uit het voor Ostende liggende leger en liep den 26sten Mei 1603 met 8 galeien en 4 fregatten uit. De Zeeuwache vloot, die voor het Sluische Gat de wacht hield, bestond nog niet eens uit de helft en was slecht bemand. Ondanks die minderheid weerden zij zich zoo kloek, dat de Spanjaarden hen niet konden enteren. De Vlissingsche vloot, die op een afstand lag, kon wegens windstilte niet te hulp komen. De eerste aanval was geweldig en de Spanjaarden, bevreesd dat met het doorkomen van het getij de Vlissingsche vloot zou komen opdagen, vielen herhaaldelijk met de meeste woede aan, maar werden telkens teruggeslagen. Ten laatste stak onvoorziens de wind op, waardoor de onzen hunne zeilen konden ophalen, zich losrukken van hunne bespringers en de kanonnen konden gebruiken. De Spaansche galeien geraakten in verwarring, en toen Spinola op het achterdek staande, doodelijk werd getroffen, vluchtten zij in allerijl naar Sluis terug.

Door deze overwinning had de vijand een gevoelig verlies geleden en moest voorloopig van alle nieuwe ondernemingen afzien.

de staart was 3 voet breed, zijn onderkaak was 7 voet lang en daarin bevonden zich 42 tanden "die hem voren in het backhuys (daerin so veel groote holle gaten stonden) insloten". Hij werd levendig op het strand ghaald, maar door het geweld dat hij maakte, werkte hij zich zoo diep in het zand, dat het niet mogelijk was zijne dikte te meten. Ten slotte berstte hij, zoodat op die plaats de zee rood was van het bloed.

"Was dit niet een voorteecken van de aankomst van eene vloot, die 4000 Spanjaarden in het land bracht, ten dienste van den nieuwen Kardinaal en Spaanschen Gouverneur, die nog kort geleden een meisje, om der geloofs wille, in het zand had laten delven, maar hoe diep zij in het zand zat is maar al te wel geweten. Deze vloot stond onder bevel van Don Zunchio Leyva, welke in last had het volk te doen landen, al zouden ook de schepen stranden. Hieraan werd ook gedeeltelijk voldaan, maar een schip werd door de onzen genomen, die 150 Spaansche soldaten gevangen namen, "de reste vant volck zijn meest aan lant gecomen, ende de schepen vergaen, niet teghenstaende dat zij 14 van de grootste tot Oorloch schepen meynden toe te reden".

"Is ook niet in dat zelfde jaar den grooten Admiraal van Arragon, met een geweldigen macht gekomen, om de Vereenigde landen van alle kanten te bespringen; maar door Gods genade is zijn macht gebroken ende heeft hem te bersten ghelooopen ende sijne macht ghebroken op die neutrale landen ende stranden".

"In datzelfde jaar, den 13den December, is ook dien grooten Spaanschen Leviathan (den Koning van Spanje) op een allercellendigste wijze gestorven. En heeft God er dan geen bedoeling mede gehad, om dien grooten leviathan op ons strand te bersten te werpen. Zijn 42 tanden zou men gevoeglijk kunnen vergelijken bij 42 regeeringsjaren van den koning, gedurende welke de Nederlanden hebben gevoeld, met welke scherpe tanden dien Spaanschen leviathan en potwalvisch hen heeft "gegrepen", door het verbeurdverklaren en prijsmaken van zoovele Hollandsche schepen."

"Den 19den December 1601 is ook nog nabij Wijk op Zee gestrand een potvisch van 63 voet lang en 38 voet dik, hebbende het backhuys vol gheweldige tanden." In datzelfde jaar is ook gevolgd het beleg van Ostende, bij welk beleg over de 150000 menschen zijn gebleven (so buyten als binnen). Stouter stormen dan door die Spaanschen leviathan op de stad zijn gedaan, zijn nooit voorgekomen. En hoewel

hij na een beleg van 3 jaren de stad innam, is dat eerst het strand geweest waarop "den grooten Spaenschen Coninek ende Leviathan zich te bersten liep. Zijn middelen waren uitgeput, zijn volk verloren en veel tijd verspild, en geheel Vlaanderen verarmd en voor dat alles won hij slechts de puinhoopen van een stad."

"Hebben wij dan geen goede reden om hem bij den gestranden visch te vergelijken?" vraagt de schrijver ten slotte. "Is hij niet in zijn eigen valstrik gevangen? De tong hangt hem verachtelijk uit den mond, hij is stinkend vuil en bemorst met de leugen, het lichaam der waarheid is van zijn lendenen vergaan, en de huid der eerbaarheid is hem afgestroopt."

Tot zoover de onbekende schrijver, wiens philippica te lang is om hier verder af te schrijven. Doet hij ons een blik slaan in het zonderlinge bijgeloof dier tijden, dat zelfs in het aanspoelen of stranden van die groote waterzoogdieren, wonderteekenen en waarschuwingen van God zag, onbewust heeft hij ons tevens eene hoogst belangrijke bijdrage nagelaten, tot de kennis van de in of bij ons land voorkomende dieren.
